

Становище

на доц. д-р Миряна Янакиева,

Институт за литература при БАН,

за труда на проф. д-р Амелия Личева „Световен ли е Нобел?“,

представен за придобиване на научната степен „доктор на науките“

в професионално направление 2.1. Филология,

научна специалност „Теория и история на литературата“

Проф. Амелия Личева предоставя на нашето внимание много сериозен и стойностен труд, в който са синтезирани разпознаваемите качества на нейното научно мислене и писане: избор на изследователски проблем с безспорна важност и актуалност, избистрена докрай, ясна и последователно изградена концепция, строга логическа подредба на изложението, респектираща начетеност и оригиналност на интерпретациите, отличен баланс и взаимодействие между теоретичните и литературно-критическите части на изследването, непогрешимо чувство за съвременност. В този неин труд централен обект на внимание е понятието за „световна литература“, което без всякакво съмнение се нарежда сред най-дискусионните и трудни за дефиниране понятия в областта на литературното познание от времето на Гьоте насам. Една от основните причини за тази трудност е променливото съдържание на представата за „световност“ на литературата, както от географска, така и от културно-политическа гледна точка.

Първите две глави от първата част на труда „Световната литература в началото на ХХI век“ изпълняват функцията на теоретично въведение в проблема за световната литература. Те са озаглавени „Сравнителното литературознание, контексти, и търсения“ и „Дефиниции на световната литература днес“. Освен с аналитичния си аспект, изложеното в тези глави е изключително ценно и в чисто познавателен смисъл, тъй като представя възгледите и опитите за дефиниране на световната литература, изложени в съчиненията на внушителен брой автори от различни периоди: от Гьоте, смятан за родоначалник на идеята за световна литература, през основополагащи представители на немскоезичната теоретична традиция като Ауербах, до предимно англоезичните (но не само) гласове в днешния дебат около понятието.

Що се отнася до съвременния теоретичен контекст, в който тече този дебат, авторката посочва, че той се определя преди всичко от сравнителното литературознание

и постколониалните изследвания – дисциплини, чиито предмети, както е известно, също менят границите и дефинициите си във времето. Тя припомня, че линията на вписване на световната литература като изследователски обект в полето на компаративистиката до голяма степен е зададена от Уелек и Уорън, които я разбират не само като „библиотека от шедьоври“, но и като понятие, чието адекватно разбиране предполага отварянето към националните литератури и техните специфични начини да говорят за общочовешкото.

Представеното в началните глави от труда на Амелия Личева може да се определи като конструиране на диалог между множество изследователи с различни теоретични подходи към въпросите, които понятието за световна литература поражда. Сред имената, на които авторката се спира, са Джонатан Кълър, Паскал Казанова, Дейвид Дамрош, Франко Морети, Мишел Льобри, Гаятри Спивак и много други. Тя отделя подобаващо внимание и на българския принос, като разглежда идеите на български автори като Цветан Стоянов, Боян Ничев, Никола Георгиев, Галин Тихонов и др.

Теоретично-обзорната част от труда е подчертано приносна с това, че поставя анализа на въпроса за световната литература в контекста на връзките му с въпроси като тези за литературния канон и неговите периодични пренаписвания, за делението на националните литератури на „големи“ и „малки“, за преводимостта и непреводимостта на литературата, както в езиково, така и в културно отношение, за все още водещата позиция на европо- и американоцентричните модели за литературна ценност, за съвременната хегемония на английския език, за глобализацията, за ролята на пазара и издателските политики и др.

Благодарение на задълбоченото си познаване на процесите в днешния свят и на тяхното отражение върху социалната роля на литературата и на литературните изследвания Амелия Личева убедително показва, че понятието „световна литература“ все по-трудно може да се мисли като лишено от политически конотации (с. 33). Друг много съществен момент в работата ѝ, който по моему трябва да бъде изтъкнат, са обобщенията и изводите, които тя прави въз основа на своя анализ на тенденциите в съвременната компаративистика, изразени от авторитетни представители на дисциплината. По думите ѝ, „един тип компаративистика умира, за да даде път на друга, нова, отговаряща на времето си [...] Новата компаративистика залага на фрагментираните националности, на различните културни конструкти, на западните и не-западни традиции, на високото и популярното изкуство, на всичко онова, което могат да ѝ дадат постколониалните и

феминистките изследвания [...] Набляга се върху променения модел на контекстуализиране на литературата. Вместо за автори, периоди и жанрове, говорим и мислим за литературата като повод да разсъждаваме за света ни днес. А оттук и световната литература е ни повече, ни по-малко начин на четене на човешкото, както и актуално преживяване на света” (с. 54).

По-нататък в изследването, където авторката развива собственото си разбиране за световната литература, отговарящо на съвременната ситуация, тя тръгва от разсъжденията си върху изначалното предназначение на литературата да моделира светове, за да достигне до заключението, че без да се отхвърля отношението на световната литература към канона, в настоящия момент е по-адекватно тя да бъде мислена „като свързана с най-съвременните и актуални текстове, които поставят въпроси, засягащи развитие света днес и най-вече – питащи какво е бъдещето, които ни очаква” (с. 94). В същия дух е и изразеното от нея схващане на проблема за езика в контекста на понятието за световна литература: „В контекста на понятието, които ние приемаме за световна литература, езикът се мисли не по линия на това дали е оригинал или в превод, а по линия на това какъв свят моделира. Смятаме, че съвременната световна литература трябва да умее да изговаря дилемите, страховете и надеждите на днешния човек, тоест, да бъде актуален, надежден, разбираем, бягащ от предразсъдъците и отворен към разговор дискурс. С последното отново се връщаме към екзистенциализирането на понятието „световна литература“, но само такава то има смисъл в днешния ден, в който литературата все по-малко е търсена, ако има претенцията просто да е самодостатъчна, а не повод за решаване на въпроси, проблеми, ситуации” (с. 97).

Третата глава на първа част от своя труд, „Световната литература и наградите”, и в цялата втора част „Нобеловата награда” Амелия Личева посвещава на въпроса за литературните награди, за критериите за тяхното присъждане и за това доколко те могат да бъдат и са инструмент за влияние върху литературния процес и обществената роля на литературата. Сред критериите, които тя откроява, е на първо място политическият, изразяващ се в опазване на политически неутралитет, а по-късно, в стимулиране на писатели дисиденти. След това идват критерии като наднационален характер на произведенията (невинаги стриктно спазван), популярност, литературно майсторство, усещане за съвременност, отчитане на жанровото многообразие на литературата, влиянието на медиите. Авторката проследява също така постепенното разчупване на

европоцентричния характер на Нобеловата награда за литература. В анализа си на най-съвременната картина от началото новия век насам тя изтъква тенденцията да бъдат предпочитани или много маргинални, или много популярни автори, както и засилването на географския и половия признак.

Важна и много интересна част от труда е посветена на речите на Нобеловите лауреати. Напълно основателно и с голямо познаване е дискутиран въпросът за влиянието на медиите и пазарите върху формирането на съвременната представа за световна литература. Впечатляваща както с информационното, така и с аналитичното си съдържание е третата част на изследването, „Днешната световна литература – светове, послания, прогнози“. В нея във фокуса на вниманието са поставени огромен брой конкретни автори и произведения, които Амелия Личева анализира, намирайки в тях потвърждение за наличието на откритите от нея тенденции в съвременната световна литература, отразяващи търсенията на самите писатели. Такива модерни тематични тенденции са антиутопичното, погледът към миналото, ежедневието, мигрантската вълна. Обсъдени са също и специфични явления на днешното време като появата на масови световни автори от типа на Дан Браун и Джон Гришам. Специално внимание е отделено на световни нобелисти като Каузо Ишигуро например, които се числят към категорията на двуезичните писатели или на „възникналите в превод“ по определението на Ребека Уолковиц, на която Личева се позовава.

В края на труда, в обстойно приложение е представена и разтълкувана историята на неосъществените български кандидат-нобелисти и чрез наблюдения върху творчеството на съвременни писатели е поставен въпросът за мястото на съвременната българска литература в световната.

В заключение, като се опирам на безспорните качества на труда на проф. Амелия Личева, убедено ще дам своя глас за това да ѝ бъде присъдена научната степен „доктор на науките“ в професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Теория и история на литературата“.

17 април 2019

Миряна Янакиева